

I. БОТАНІКА ТА МІКОЛОГІЯ

УДК 581.9

DOI: 10.5281/zenodo.4480779

А. П. Вакал

ORCID ID 0000-0002-1386-7944

Є. В. Кравченко

РОСЛИННІСТЬ ТЕРИТОРІЇ ДУБОВ'ЯЗІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ КОНОТОПСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вакал А. П., Кравченко Є. В. Рослинність території Дубов'язівської об'єднаної територіальної громади Конотопського району Сумської області. – Природничі науки. – 2020. – 17: 7–13.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С.Макаренка

Під впливом господарської діяльності людини майже вся природна рослинність на території Дубов'язівської об'єднаної територіальної громади Конотопського району Сумської області була знищена. У наш час вона збереглася в заплаві р. Ромен і Куколка, а також в балках і представлена угрупованнями лісової, лучної, болотної, чагарникової та водної рослинності.

Ключові слова: рослинність, об'єднана територіальна громада, луки, болота, угруповання.

Vakal A. P., Kravchenko E. V. Vegetation of the territory of Dubovyazivska united territorial community of Konotop district of Sumy region. – *Prirodniči nauki*. – 2020. – 17: 7–13.

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Under the influence of human economic activity, almost all natural vegetation on the territory of Dubovyazivska united territorial community of Konotop district of Sumy region was destroyed. Nowadays, it is preserved in the floodplain of the Romen and Kukolka rivers, as well as in the ravines and is represented by communities of forest, meadow, swamp, shrub and aquatic vegetation.

Key words: vegetation, united territorial community, meadows, swamps, groups.

Вступ. Усвідомлюючи справжню цінність біологічного різноманіття, а також екологічне, генетичне, соціальне, економічне, наукове і естетичне значення біологічного різноманіття і його компонентів, усвідомлюючи також велике значення біологічного різноманіття для еволюції і збереження підтримуючих життя систем біосфери, підтверджуючи, що збереження біологічного різноманіття є спільною справою для всього людства [10].

Проблема збереження та охорони природних ценозів є досить актуальною на сьогоднішній день, так як відбувається їх деградація під впливом техногенних процесів [7; 9]. Особливо швидкими темпами відбувається збіднення біологічного різноманіття лучних і болотних угруповань.

Лучна і болотна рослинність має вагомe ландшафтне і рекреаційне значення, є екотопом багатьох лікарських, цінних кормових і декоративних рослин, серед яких чимало раритетних видів, включених до «Червоної книги України» [8, 11].

Мета дослідження. Метою даної роботи є одержання наукової інформації про рослинність території Дубов'язівської об'єднаної територіальної громади Конотопського району Сумської області, про поширення на даній території видів і угруповань, що підлягають охороні.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами досліджень даної роботи були вищі судинні рослини, що зустрічаються на території Дубов'язівської об'єднаної територіальної громади.

Під час опису рослинності і виділенні рослинних угруповань використовувалася еколого-фітоценотична класифікація рослинності України із рядом змін і доповнень по окремих типах рослинності [2, 5, 6, 12]. Також використовували загальну геоботанічну методику опису території [13].

Маршрути досліджень пролягали через усю піддослідну територію з півночі на південь і сходу на захід, охоплюючи усі характерні для Дубов'язівської ОТГ біотопи.

Результати та їх обговорення. Дубов'язівська об'єднана територіальна громада розташована на північному сході Конотопського району Сумської області. Станом 01.01.2020 року загальна площа ОТГ – 354,9 км², чисельність населення 6 251 чоловік. До складу ОТГ входять 6 сільських рад – Красненська, Курилівська, Дубов'язівська, Салтиківська, Тернівська, Шпотівська.

У структурі земельних угідь об'єднаної територіальної громади найбільшу частку складають землі, вкриті агроценозами і населеними пунктами (більше 80%), луки (сіножаті і пасовища) складають майже 15%, лісова рослинність та водойми по 3%, значно менше 1% припадає на болота.

Згідно геоботанічного районування України територія дослідження знаходиться в межах Бахиацько-Полтавського геоботанічного округу Конотопського району Лівобережно-Придніпровської підпровінції Східно-Європейської провінції Європейсько-Сибірської лісостепової області [1, 4]. Для даного геоботанічного округу типовими і панівними угрупованнями природної рослинності є такі: дубові, дубово-соснові та соснові ліси, заплавні луки, евтрофні болота [2, 3, 9]. У наш час ці біотопи зазнали значних негативних змін у зв'язку з меліоративними роботами, які інтенсивно проводилися у середині 20 століття.

Видове різноманіття рослин території Дубов'язівської ОТГ до нашого часу вивчалася фрагментарно. Так, на початку 90-тих років 20 століття викладачі Сумського національного аграрного університету, під час виконання

госпдоговірної теми проводили дослідження видового різноманіття та запасів лікарських рослин на території Конотопського району.

Для території Дубов'язівської ОТГ характерною є лісова, лучна, болотна та водна рослинність.

Лісова рослинність території досліджень, яка раніше була приурочена до правих корінних берегів річок, до нашого часу майже не збереглася, займає не значні площі і представлена в основному штучними насадженнями берези повислої (*Betula pendula* Roth.), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.), дуба звичайного (*Quercus robur* L.), клена гостролистого (*Acer platanoides* L.), липи серцелистої (*Tilia cordata* L.). Також даний тип рослинності характерний для лісозахисних смуг і берегозахисних насаджень.

Березові ліси, середнього віку (40–60 років), займають не значні площі і виявлені в районі с. Коханівка. Перший ярус цих лісів утворює береза пухнаста. Висота дерев 19–21 м, середній діаметр стовбурів – 25–30 см. Іноді серед беріз зустрічаються тополя чорна (*Populus nigra* L.). Підлісок середньої густини і у ньому домінує верба попеляста (*Salix cinerea* L.). Як домішка трапляється крушина ламка (*Frangula alnus* Mill.). У ярусі трав'янистих рослин домінують гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris* Moench.) (до 20%), кропива жабрійолиста (*Urtica galeopsifolia* Wierzb. ex Opiz) (до 10%). У цих екотопах також зустрічаються пирій повзучий (*Elymus repens* (L.) Gould), осока дерниста (*Carex caespitosa* L.).

Ясеневі ліси представлені переважно середньовіковими культурами і зустрічають в районі с. Білоусівка, Полтавка, Капітанівка. На сірих лісових ґрунтах розповсюджені ясеново-дубові ліси (*Fraxineto-Quercetum coryloso-aegopodiosum (padagrariae)*). У деревостані дубово-ясеново-ліщино-яглецевої асоціації переважають ясен звичайний і дуб. Ясень досягає віку 60–70 років, має висоту 23–25 м. Як домішка в деревостані трапляються клен гостролистий та груша (*Pyrus communis* L.). Підлісок розріджений, утворений переважно ліщиною звичайною (*Corylus avellana* L.). Добре розвинений ярус трав'янистих рослин, висота якого досягає 30–35 см, проективне покриття 30–40%. Домінуючу роль виконує яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria* L.) (20–25%). Постійними видами є розрив трава звичайна (*Impatiens noli-tangere* L.), купина багатоквітка (*Polygonatum multiflorum* (L.) All.), осока волосиста (*Carex pilosa* Scop.), копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), підмаренник запашний (*Galium odoratum* L.).

У заплаві річки Липка (с. Коханівка, Семянівка) зустрічаються ліси формації вільхи клейкої. Деревостан цих лісів одноярусний, здебільшого монодомінантний, утворений вільхою клейкою (*Alnus glutinosa* L.) Gaerth.), зімкненість крон – 0,5–0,6. Вільхи заввишки 18–20 м, середній діаметр

стовбурів – 27–32 см, їх вік 65–75 років. Підлісок у даних угрупованнях розвинений слабо, утворений черемхою звичайною (*Padus avium* Mill.), бузиною чорною (*Sambucus nigra* L.) і червоною (*S. racemosa* L.), ожиною сизою (*Rubus caesius* L.). Трав'янисті рослини представлені різнотрав'ям, у якому найбільш поширеними видами є хвощ болотний (*Equisetum palustre* L.), безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina* (L.) Roth.), розрив-трава звичайна, кропива дводомна, кропива жабрієлиста (*Urtica dioica* L.), гадючник оголений (*Filipendula denudata* (J. et C. Presl) Fritsch), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris* L.), осоки дерниста та несправжньосмикавцева (*Carex pseudocyperus* L.).

У лісозахисних смугах переважають ясен звичайний, клен ясенolistий (*Acer negundo* L.), липа серцелиста, в'яз голий (*Ulmus glabra* Huds.), робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia* L.).

По берегам р. Ромен, Куколка, Липка, Терн лісова рослинність переважно представлена насадженнями тополь чорної та білої (*Populus alba* L.), осики (*P. tremula* L.), верби білої (*Salix alba* L.), вільхи клейкої, дуже рідко сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.).

Чагарникова рослинність в основному зосереджена у заплавах річок і представлена угрупованнями верби попелястої та тритичинкової (*Saliceta cinerea*, *Saliceta triandrae*).

На території Дубов'язівської ОТГ луки переважно приурочені до долин р. Ромен, Терн, Куколка і відносяться до таких класів формацій: справжніх, болотистих та торф'янистих лук.

Справжні луки в умовах достатку вологи досягають високої продуктивності. До їх складу входять три формації крупнозлакових лук – лисохвосту лучного (*Alopecureta pratensis*), костриці лучної (*Festuceta pratensis*), кунічника наземного (*Calamagrostideta epigeios*) та три формацій дрібнозлакових лук – тимофіївки лучної (*Phleeta pratensis*), тонконогу лучного (*Poeta pratensis*) та пирію повзучого (*Elytrigiete repensis*).

Заплавні луки, які розміщені біля сіл Курилівка, Капітанівка, Ракитне і Тернівка, займають значні площі. Травостій їх дво-триярусний, до 60–70 см заввишки, основу його становлять домінанта костриця лучна (*Festuca pratensis* Huds.) та субдомінанти – тонконіг лучний (*Pao pratensis* L.), тимофіївка лучна (*Phleum pratensis* L.), мітлиця тонка (*Agrostis tenuis* Sibth.). Часто зустрічається герань лучна (*Geranium pratense* L.), волошка лучна (*Centaurea jacea* L.), лядвенець український (*Lotus ucrainicus* Klok.), чина лучна (*Lathyrus pratensis* L.), жовтець повзучий (*Ranunculus repens* L.). Дані луки використовуються в основному для сінокосіння. Випасання худоби відбувається не на всій площі і є задовільним.

Для деяких ділянок справжніх лук заплави характерні угруповання пирію повзучого. У травостоях поширена костриця лучна, лисохвіст лучний (*Alopecurus pratensis* L.), грястиця збірна (*Dactylis glomerata* L.), мітлиця тонка (*Agrostis tenuis* Sibth.), осока шершава (*Carex hirta* L.). Серед різнотрав'я найчастіше представлені – деревій майже звичайний (*Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka), перстач гусячий (*Potentilla anserina* L.), жовтець їдкий (*Ranunculus acris* L.), жовтець повзучий, куколиця біла (*Melandrium album* (Mill.) Garcke), підмаренник справжній (*Galium verum* L.), щавель кінський (*Rumex confertus* Willd.).

Схили глибоких ярів вкриті лучною рослинністю з багатим різнотрав'ям. На схилах аспектиують – дзвоники розлогі (*Campanula patula* L.), шавлія дібровна (*Salvia nemorosa* L.), часто зустрічається люцерна румунська (*Medicago romanica* Prod.).

На знижених ділянках рельєфу невеликі за площею болотисті луки зустрічаються не часто і представлені здебільшого угрупованнями формацій лепешняка великого (*Glycerieta maximae*), осоки гострої (*Cariceta acutae*), мітлиці повзучої (*Agrostideta stoloniferae*).

Торф'янисті луки представлені лише однією формацією щучника дернистого (*Deschampsia caespitosa*).

У результаті проведення меліоративних робіт у заплавах р. Ромен і Куколка, на території Дубов'язівської ОТГ, болота були осушені і у наш час представлені двома групами формацій – лісові та трав'яні болота.

У районі сіл Коханівка і Семянівка зустрічаються не значні площі вільхових боліт. Їх деревостан монодомінантний, одноярусний, представлений вільхою клейкою. Домінантами ярусу трав'янистих рослин, у залежності від забезпечення даної території водою є такі види, як теліптерис болотний (*Thelypteris palustris* Schott.), осоки гостра (*Carex acuta* L.) тощо. Значно поширеними серед болотного різнотрав'я є паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara* L.), герань болотна (*Geranium palustre* L.), комиш лісовий (*Scirpus sylvaticus* L.), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum* Huds.).

Трав'яні болота, що відносяться до підгрупи високотравних боліт, збереглися у районі сіл Коханівка, Капітанівка і Тернівка. Місцями в складі болотних ценозів трапляються поодинокі кущі верби попелястої та верби п'ятитичинкової (*Salix pentandra* L.). Перший ярус високотравних угруповань формують комиш лісовий, хвощ болотний (*Equisetum palustre* L.), осокових угруповань – осока гостровидна (*Carex acutiformis* Ehrh.). Із різнотрав'я поширені гадючник оголений, валеріана висока (*Valeriana exaltata* MiKan.), щавель кінський. Характерними видами другого ярусу є хвощ річковий (*Equisetum fluviatile* L.), зніт болотний (*Epilobium palustre* Schreb.).

Лепешнякові болота (формація *Glycerieta maximae*) представлені невеликими вкрапленнями в масивах високотравних боліт.

Через територію Дубов'язівської ОТГ протікають р. Ромен, Куколка, Терн, Липка, а також декілька струмків, які не мають назв. У заплавах більшості з них були проведені меліоративні роботи, а також споруджені водосховища. Ці роботи привели до зміни гідрологічного режиму річок, а це у свою чергу призвело до збіднення видового складу угруповань водної рослинності.

У наш час тип водної рослинності на даній території представлені двома класами формацій – повітряно-водна і водна рослинність [4, 5]. До найбільш розповсюдженої відноситься високотравна повітряноводна рослинність і зокрема, її формація очеретяна (*Phragmiteta australis*), за якою слідує формації рогозу широколистого (*Typha latifolia* L.), лепешняка великого. Ці угруповання поширені у прибережній частині русла річок, водосховищ та меліоративних каналів. Із низькотравної повітряно-водної рослинності найбільш поширені угруповання формацій стрілолисту стрілолистовидного (*Sagitarieta sagitofoliae*), сусака зонтичного (*Butometa umbellati*), частухи подорожникової (*Alismateta plantago-aquaticae*).

Прикріплену занурену справжню водну рослинність у водоймах ОТГ представляють угруповання елодеї канадської (*Elodeeta canadensis*), рдесника гребінчастого (*Potameta pectinati*), водопериці колосистої (*Myriophylleta sticati*).

Неприкріплена занурена рослинність зустрічається спорадично у водосховищах та меліоративних каналах і представлена формаціями кушира темно-зеленого (*Ceratophylleta demersi*) та пухирника звичайного (*Urticularieta vulgaris*).

У меліоративних каналах розповсюджена вільно плаваюча на поверхні води справжня водна рослинність і вона представлена формаціями ряски малої (*Lemneta minor*) і спіродели багатокореневої (*Spirodelleta polyrhizae*).

Висновки. Для рослинності Дубов'язівської селищної об'єднаної територіальної громади Конотопського району Сумської області характерними є угруповання лісової, лучної, болотної та водної рослинності. Проведені дослідження показали, що у результаті господарської діяльності більшість природних біотопів території досліджень знищені, а збережені, здебільшого зазнали великих змін в сторону спрощення видової, просторової та екологічної структур, збіднення популяційного, видового та ценотичного біорізноманіття.

Список використаних джерел

1. Атлас Сумської області/ [наук. редкол.: Ф.В. Зузук та ін.]. К.: Укргеодезкартографія, 1995. 41 с.
2. Афанасьєв Д.Я., Білик Г.І., Брадїс Є.М. Класифікація рослинності Української РСР // Укр. ботан. журн. 1956. 13, № 4. С. 63–82.

3. Брадїс Є. М., Бачурїна Г. Ф. Рослиннїсть УСССР. Болота. К.: Наук. думка, 1969. 241 с.
4. Виленкин В.Л. Физико-географическое районирование и кадастр ландшафтов Левобережной Украины // Природные и трудовые ресурсы Левобережной Украины и их использование. 1971. Т.Х. С.143–161.
5. Дубина Д.В. Класифікація вільно плаваючої рослинності водойм України // Укр. ботан. журн. 1986. 43, № 5. С. 1–15.
6. Дубина Д. В. Класифікація вищої водної рослинності України: стан та перспективи // Укр. фітоцен. зб. Сер А, вип. 3. К.: Фітосоціоцентр, 1996. С. 6–14.
7. Заповідні скарби Сумщини / [за ред. Т. А. Андрієно]. Суми: Джерело, 2001. 208 с.
8. Карпенко К. К., Книш М. П., Родінка О. С., Вакал А. П. Рослини, занесені до Червоної книги України, що виявлені на території Сумської області // Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. Кн. 5. Суми: Джерело, 2001. С. 7–43.
9. Карпенко К. К., Ковтун В. А. Рослинність Сумської області, її сучасний стан і проблеми охорони // Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. Кн. 1. Суми, Видавничий центр ДІМ, 1996. С. 33–60.
10. Конвенція про біологічне різноманіття. Прийнята 5 червня 1992 р. (м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія). Ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 р. // Екологія і закон. Екологічне законодавство України. К.: Юрінком Інтер, 1998. Кн. 2. С. 349–513.
11. Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 912 с.
12. Шеляг-Сосонко Ю. Р., Дідух Я. П., Дубина Д. В. Продромус рослинності України. К.: Наук. думка, 1991. 267 с.
13. Шенников А. П. Введение в геоботанику. Л.: Изд-во ЛГУ, 1964. 447 с.

УДК 581.9

DOI: 10.5281/zenodo.4481656

К. О. Коршикова

ORCID ID 0000-0002-4799-9806

korshikovakaty@ukr.net

А. П. Вакал

ORCID ID 0000-0002-1386-7944

anatolianv@ukr.net

ФЛОРА ВИЩИХ СУДИННИХ РОСЛИН ГІДРОЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «МИРОПІЛЬСЬКИЙ» КРАСНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Коршикова К. О., Вакал А. П. Флора вищих судинних рослин гідрологічного заказника місцевого значення «Миропільський» Краснопільського району Сумської області. – Природничі науки. – 2020. – 17: 13–19.

На території гідрологічного заказника місцевого значення «Миропільський» Краснопільського району Сумської області виявлено 310 видів вищих судинних рослин, які належать до 4 відділів, 46 порядків, 70 родин. Встановлено, що провідні місця у таксономічному спектрі флори належать родинам Айстрові (45 видів), Тонконогові (26), Бобові (18), Розові (17), Губоцвіті (15). Проведено аналіз розподілу видів флори за типами життєвих форм за К. Раункієром та І. Г. Серебряковим. На території заказника виявлено 8 видів рослин, що мають природоохоронний статус.

Ключові слова: флора, вищі судинні рослини, гідрологічний заказник, життєві форми, еколого-ценотична приуроченість.